

УДК: 81:82.362.193 (575.2)(04)

Мамбеталиева Саткын Чолпонкуловна

“Аймак таануу” кафедрасынын улук окутуучусу

“Кыргыз эл аралык университети” ОИӨК

Шабданалиев Нурбек Аманбекович

“Лингвистика” кафедрасынын улук окутуучусу

“Кыргыз эл аралык университети” ОИӨК

Мамбеталиева Саткын Чолпонкуловна

старший преподаватель кафедры “Регионоведения”

УНПК «Международный университет Кыргызстана»

Шабданалиев Нурбек Аманбекович

старший преподаватель кафедры “Лингвистика”

УНПК «Международный университет Кыргызстана»

Mambetalieva Satkyn Cholponkulovna

senior teacher, Regional Studies Department

ERPC “International University of Kyrgyzstan”

Tel:+996(559)881818, e-mail: satistyle@mail.ru

Shabdanaliev Nurbek Amanbekovich

Senior teacher, Linguistics Department

Tel:+996(701)707888, e-mail: shabdanaliev@mail.ru

ФОЛЬКЛОР ТЕКСТЕРИН КТОРУУДАГЫ ЛИНГВИСТИКАЛЫК ЭКВИВА- ЛЕНТТҮҮЛҮКТҮН ЫКМАЛАРЫ

ПОДХОДЫ К ЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ ЭКВИВАЛЕНТНОСТИ ПЕРЕВОДА ФОЛЬКЛОРНЫХ ТЕКСТОВ

APPROACHES TO LINGUISTIC EQUIVALITY TRANSLATION OF FOLKLORE TEXTS

Аннотациясы: Бул макалада “эквиваленттүүлүк” түшүнүгү заманбап кытайлык котормо теориясында кандай чечмеленет, ошондой эле кытайлык котормо таануудагы “эквиваленттүүлүк” терминин чечмелөө динамикасы кандайча сүрөттөлгөнүн карап чыгабыз. «Эквиваленттүүлүк» түшүнүгү котормонун теориясынын негизги түшүнүгү болуп саналат. КЭРдин илимий журналдарынын маалымат базасында эквиваленттүүлүк темасына арналган илимий макалалардын статистикасы көргөзгөндөй, азыркы учурда Кытайда “эквиваленттүүлүктүн” котормо теориясынын өнүгүшү байкалат. Изилдөөнүн негизинде автор чет элдик тажрыйбаны чыгармачылык менен түшүнүүнү жана аны Кытайда заманбап котормо теориясын өнүктүрүү үчүн улуттук котормо теориясынын жетишкендиктери менен айкалыштырууну каалайт.

Негизги сөздөр: эквивалент, ыкма, заманбап котормо, кытай эл жомоктору; котормонун өзгөчөлүктөрү.

Аннотация: В статье ставится задача рассмотреть, как трактуется понятие «эквивалентность» в современной китайской теории перевода, а также как описывается дина-

мика трактовки термина «эквивалентность» в китайском переводоведении. Понятие «эквивалентность» является базовым понятием переводческой теории, которое обозначает относительную общность перевода и оригинала при отсутствии их тождества. Статистика научных статей на тему эквивалентности в базе данных научных журналов КНР показывает, что в развитии теории перевода в Китае термин «эквивалентность» получил новое содержание. Об этом свидетельствует тот факт, что китайские учёные, анализируя применимость данной теории, отметили её относительный характер в практике перевода разных текстов между китайским и другими языками. На основе проведенного исследования автором предлагается творческое осмысление зарубежного опыта и стремление соединить его с достижениями национальной теории перевода для развития современной теории перевода в Китае.

Ключевые слова: эквивалент, метод, современный перевод, китайские народные сказки; особенности перевода.

Abstract: The main purpose of this paper is to investigate the idea of equivalence in Chinese modern translation theory. The concept of equivalence is a central concept in translation theory and is defined as a measure of semantic similarity between texts in different languages. In being embraced by generation after generation of Chinese scholars of translation, equivalence is clearly discernible on the terminological level of China's discourse on translation. We do some statistical analysis for a lot of papers themed with equivalence in CNKI. The results show that the concept of equivalence has undergone a process of change in translation studies in China. This is evidenced by the fact that discussion on the applicability of the theory has continued up until now. The results of statistics of keywords in papers themed on "translation" and "equivalence" in CNKI show that new terms were generated and the system of terms of Chinese translation theories has been established on the basis of this theory. The results of this study suggest that a holistic translation theory is being gradually developed in China by integrating the Chinese traditions of translation with Western advanced translation theories.

Key words: equivalent, method, modern translation, Chinese folk tales; translation features.

Коомдун өнүгүшүнүн азыркы заманбап этабында, эл аралык мамилелер жана экономика, илим жана маданият чөйрөсүндөгү кызматташтык кеңейүүдө. Аны менен бирге котормонун ролу жана анын сапатына болгон талап кыйла жогорулады.

Бардык котормолордун негизги максаты тексттин семантикалык маалыматын берүү экендиги белгилүү. Анын башка түрлөрү жана мүнөздөмөлөрү, мисалы, стилистикалык (эмоционалдык), функционалдык, социолокалдык, семантикалык маалыматты бербестен өткөрүлүп берилбейт, анткени, котормонун мааниси жагынан кабар берчү компоненттеринин негизги бөлүгү семантикалык маалыматка жайгаштырылган [3, 27-б.]. Башкача айтканда, кандайдыр бир котормонун милдети – анын түпнускасынын мазмунун башка тилдин стилдик жана экспрессивдүү өзгөчөлүктөрүн сактоо менен бир бүтүн кылып так берүү. Бирок, котормодо бир гана түпнускадагы структурасын сактоо гана эмес, ошондой эле анын ошол тилдеги, ошол маданияттагы маанисинин чагылдырышы да зарыл.

Түпнуска жана котормо тексттеринин мазмунун ортоктуулук деңгээлин аныктоо үчүн эквиваленттүүлүк жана шайкештик түшүнүктөрү киргизилген. Котормо теориясында эквиваленттүүлүктү аныктоо үчүн, бир жагынан «эркиндик», экинчи жагынан «сөз эркиндиги» түшүнүктөрүнө карама-каршы келген «тактык» термини көп колдонулат [1, 352-б.].

Эквиваленттүүлүк түшүнүгү котормонун эң негизги өзгөчөлүгүн ачып берет жана заманбап котормо таануунун негизги түшүнүктөрүнүн бири. Эквиваленттүүлүктү аныктоонун ар кандай ыкмалары бар, бирок азыркы учурда эквиваленттүүлүк деңгээлдеринин эң таанымал теориясы Комиссаров В. Н. жазып чыккан. Окумуштуунун айтымында, котормонун жүрүшүндө түп нуска менен котормонун ортосунда тийиштүү деңгээлдеги эквиваленттик байланыштар орнотулган.

Тексттин котормосунун жана түп нускасынын бири-бирине болгон деңгээлде эквиваленттүүлүктүн баардык этаптарына же алардын айрымдарына гана туура келиши мүмкүн. В. Н. Комиссаровдун айтымында, котормонун түпкү максаты – ар бир этапында эквиваленттүүлүктүн максималдуу деңгээлин түзүү [6, 253-б.].

1990-жылы В. Н. Комиссаров өзүнүн "Котормо теориясы" аттуу китебинде эквиваленттик деңгээлдер теориясын түзгөн, ага ылайык котормо процесси түп нуска менен котормонун тийиштүү деңгээлдеринин ортосунда эквиваленттик мамилелерди белгилеген.

Комиссаров тексттин түп нускасы жана котормосунун мазмуну боюнча беш маанилүү деңгээлди аныктаган:

- 1) Коммуникативдик которуу деңгээли;
- 2) кырдаалды сүрөттөө деңгээли;
- 3) сүйлөө деңгээли;
- 4) билдирүү деңгээли;
- 5) тил белгилеринин деңгээли.

Коммуникативдик которуу деңгээли тексттеги түп нуска мазмундун коммуникациясынын максаты болгон бөлүгүн гана сактоо болуп саналат. Мисалы, *这个事儿可得说道说道* сөз айкашы (сөзмөсөз которгондо – Бул иш туралуу сүйлөшүү керек) «Уялса болмок» деп которулат. Бул жерде, контекст боюнча, сүйлөшүүнүн максаты – маектештин мурунку билдирүүсүнө нааразы болгон сүйлөөчүнүн эмоциясын билдирүү. Котормодо ошол эле эмоцияны чагылдыруу үчүн, котормочу кыргыз тилинде нааразычылыкты билдирген стереотиптик фразалардын бирин колдонгон, бирок аны түзгөн лингвистикалык каражаттар түп нуска бирдигине дал келбейт.

Сүрөттөө эквиваленттүүлүгү түп нуска менен котормонун жалпы мазмуну байланыштыруу гана эмес, ошондой эле бөтөн тилде да котормодогу кырдаалды бирдей кылып чагылдырат деп болжолдойт. Мисалы, *他 不分青红皂白* (сөз-мөсөз. Ал түстөрдү айырмалай албайт) сүйлөмүн:

«Ал жакшы менен жаманды айырмалай албайт» деп которсок туура болот. Бул мисалда, сүйлөмдүн түп нускасында да, котормосунда да бир эле жагдай – ал адамдын акылсыздыгы жөнүндө айтылып жатат.

Сүйлөө деңгээлинин эквиваленттүүлүгү котормодогу байланыштын максатын, жагдайын жана аны сүрөттөө ыкмасын да сактоо менен алектенет. Кырдаалды сүрөттөөнүн бир эле ыкмасында ар кандай семантикалык өзгөрүүлөр болушу мүмкүн. Мисалы, *这将对您产生不好的影响* (сөз-мөсөз. Бул сага жаман таасирин тийгизет), «Бунун аягы сиз үчүн жаман болушу мүмкүн» дегенди билдирет. Бул мисалда сүйлөмдүн түп нускасында да, котормосунда да *对某人* (кимдир бирөөгө) структурасы колдонулуп, сүйлөмдөгү кырдаалды сүрөттөө жолу толугу менен сакталып калды. Жогоруда мисалга келтирилген котормо эквиваленттүүлүгүнүн түрлөрү түп нуска менен котормонун жалпы ортоктуулугун көрсөтүү менен тексттин негизги элементтерин сактап калууну сунуштайт. Котормонун эквиваленттүүлүгүнүн биринчи түрү баштапкы мазмундун биринчи гана (коммуникация) деңгээлин сактап калат, ал эми экинчи

түрү – биринчи жана экинчи (коммуникация жана кырдаалды сүрөттөө) деңгээлдерин сактоого, а үчүнчү түрү баардык үч (байланыш (коммуникация) максаттарынын деңгээли, кырдаалды сүрөттөө деңгээли жана сүйлөө деңгээли) деенгээлдерин сактоого мүмкүнчүлүк берет.

Билдирүү деңгээлинин эквиваленттүүлүгү котормодо түп нускасындай синтаксисттик структуралары, же ага байланыштуу синтаксисттик вариация мамилелери сакталып калышына үндөйт, себеби, мындай ыкма сүйлөмдөгү синтаксисттик структуралардын баалуулугун жеткизип которууга максималдуу мүмкүнчүлүк түзөт. Мисалы, «我今天去爬山» сүйлөмүн которсок «Мен бүгүн тоого чыгам»; бул сүйлөмдөгү сөздөрдүн ирети жана мааниси да эки тилде окшош берилип которулган.

Эң акыркы *тил белгилеринин деңгээлинин эквиваленттүүлүгү* түп нуска менен котормонун мазмунун жакындатуунун максималдуу деңгээлине жетүүгө мүмкүндүк берет. Эквиваленттүүлүктүн бул түрүн төмөнкү мисалдардан көрүүгө болот: 我在剧院看到他了 (сөз-мөсөз. Мен театрдан көргөм аны) деген сүйлөмдү «Мен аны театрдан көргөм» деп которулду. Котормодо сүйлөмдөгү сөз тартиби гана өзгөрүп, калган структурасынын бардыгы баштапкы сүйлөмгө толук дал келет; «女娲造人» аттуу уламыштын «盘古开辟了天地之后, 天上有了太阳、月亮、星星, 地上有了山川草木, 花鸟虫鱼.» деген үзүндүсүнүн «Паньгу жер менен асманды экиге бөлгөн соң, көктө күн, ай, асман толо жылдыздар, жерде тоолор тизилип, гүлдөр ажайып гүлдөп, сууда түрдүү балыктар сүзүп, чымчыктардын жагымдуу сайраганы угулуп турган.» деп которулган, бул котормодо сүйлөмдөгү сөз тартиби, структурасы эки тилде тең толук дал келет.

В. Н. Комиссаровдун котормо эквиваленттүүлүгүн аныктоого болгон мамилесин эмпирикалык деп атоого болот. «Котормочу тексттин котормосун түп нускасына толук окшоштуруп, текстте кандай берилиши керектигин гана аныктоого аракет кылбастан, иш жүзүндө аткарылган котормолордун көпчүлүгүн алардын түп нускалары менен салыштырып, алардын эквиваленттүүлүгүнө негизделгендигин билүү» – деп окумуштуу жазып чыккан.

Комиссаровдун айтымында, котормонун түпкү максаты бул – эквиваленттүүлүктүн ар бир деңгээлинде максималдуу даражага жетүү болуп саналат. Эгер ушул максат ишке ашса, анда тексттин котормосу жогорку сапатта бааланат. [7, 134-б.].

Г. Егер «Коммуникативдик жана Функционалдык Эквиваленттүүлүк» аттуу эмгегинде [4,137-б.] өзү изилдеп чыккан эквиваленттик түрлөрүнүн классификациясын сунуштайт.

1. Актуалдуу сигнификативдик эквивалент.

Ар бир контекстте лингвистикалык белгилердин маанилеринин бири гана көрсөтүлөт; башка тилге которууда тексттеги сөздүн эң негизги гана, контекстке туура келген маанисин берүү зарыл. Мисалы, кытай тилинде 打 деген сөз көп мааниге ээ болуп, ачуу, урушуу, талкалоо, мушташуу, куруу деп которулат. Кытай элинин «嫦娥奔月» уламышынан үзүндү алсак:

嫦娥知道自己不是蓬蒙的对手, 危急之时她当机立断, 转身打开百宝匣, 急匆匆地拿出不死药, 一口吞下-Чан Э Пэн Менге алы келбесине көзү жетип, мындай оор абалда чечкиндүү чечим менен эликсирдин капкагын ачат да, аны бир жутуп ичип алат. Бул сүйлөмдө 打 иероглифи 开 иероглифи менен чогуу «ачуу» деп которулду. Ал эми «夸父追日» аттуу уламыштагы «夸父跑累的时候, 就微微打个盹, 将鞋里的土抖落在地上, 于是形成大土山» деген үзүндүсүндө «Куа Фу чуркоодон чарчап, оозун чоң ачып эстеди, бут кийиминин чаңын жерге силкип түшүрдү эле чоң тоо пайда болду» деп которулду. Бул мисалда 打 сөзү 盹 менен чогуу «эстөө» дегенди билдирет.

2. Актуалдуу бөлүнүүнүн эквивалентти.

Котормодогу фразанын структурасы сүйлөм ичиндеги темо-рематикалык мамилелерди сактоосу зарыл. Тексттин темасы котормодогу темага дал келиши керек; ал эми ремасы котормодогу ремага дал келиши керек.

Мисалы, кытай элинин «后羿射日» аттуу уламышында «他们想要一起周游天空, 那样玩得更痛快» (Алар чогуу бир күндө асманга учуп чыгып, чогуу көңүлдүү сейилдеп келүүнү

самашат) фразанын темасы 他们 (алар), ремасы -想要一起周游天空 (бир күндө асманга учупчыгууну каалашат).

3. *Прагматикалык эквиваленттүүлүк* котормодо чагылдырууну талап кылган төмөнкүэлементтерди камтыйт:

- 1) толук мааниге ээ болгон текст;
- 2) шарттуу мазмуну бар текст;
- 3) текст түзүү үчүн шарттуу тилдик куралдар топтому.

Г. Егердин айтымында, эгерде көрсөтүлгөн элементтеринин бардыгы түпнуска текст-тинде камтылса, котормодо да эквиваленттүү текст которулуп чыгат [4, 137-б.]. Фольклордук текстти которуудагы кыйынчылык көптөгөн тарыхый, легендарлуу, адабий каармандардын ысымдарын колдонууга негизделген көптөгөн макал-лакаптар, фразеологиялык бирдиктер менен чагылдырылган.

Изилдөөнүн натыйжасында, фольклордук чыгарма менен иштөө фольклордук эмес тексттин котормосунан, бир жагынан, тарыхый жана этникалык даамды түпнусканын улуттук өзгөчөлүктөрүн сактоо жолу менен жеткирүү зарылдыгы менен айырмаланат. Жогоруда бкрилген мисалдардан улам төмөнкүдөй тыянактарга токтолдук:

1) Кытай жомокторун которуу иши котормочудан лингвистикалык, фольклордук билим-дерди жана котормочулук жөндөмдөрүн жалпылоону эмес, аларды синтездөөнү талап кылат; котормонун максатына таянып, котормочу ар кандай кырдаалдарга ылайыктуу котормо ыкма-ларын туура тандоосу абзел;

2) Котормочулар фольклордук тексттерди которууда көбүнчө баштапкы тексттин улут- тук тилинин татаалдыгына байланыштуу, ошондой эле фольклордук тексттин өзгөчөлүгүнө байланыштуу, тексттеги өзгөчө метафораларды, стилистикалык өзгөчөлүктөрдү которууда катталарды кетиришет. Лингвистикалык гана эмес, маданий терең компетенттүүлүккө ээ, маданияттар аралык байланышты өнүктүрүүгө чоң салым кошо алган котормочу кадрларды даяр- доо зарылдыгынын себеби ушул. Тилди билүү тарабынан гана эмес, ошондой эле маданий терең компетенттүүлүккө ээ, маданияттар аралык байланышты өнүктүрүүгө чоң салым кошо алган котормочу кадрларды даярдоо зарылдыгынын себеби ушул.

Колдонулган адабияттар:

1. Алексеева И. С. Введение в переводоведение / И. С. Алексеева. – СПб.: Филол. факультетСПбГУ; М.: Академия, 2004. – 352 с.
2. Бархударов Л. С. Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории перевода. -М.: «Международные отношения», 1975. – 240 с.
3. Гутов А. М. К проблеме перевода адыгского фольклорного текста /А. М. Гутов, М. М. Паштова (Мижяева). – [Электронный ресурс]: <http://cyberleninka.ru/article/n/k/probleme-perevoda-adygskogo-folklornogo-teksta>. (дата обращения: 12.05.2021).
4. Егер Г. Коммуникативная и функциональная эквивалентность // Вопросы теории перевода в современной лингвистике. – М.: Международные отношения, 1978. – С.137-156.
5. Клишин А. И. Практика перевода английских текстов. Учеб. пособие. –

СПб.: Издатель-ский дом «Андрa», 2003. -96 с.

6. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): учеб. для институтов и фак. иностр. яз. – Москва.:

Высш. шк., 1990. – 253 с.

Комиссаров В. Н. Общая теория перевода (Проблемы переводоведения в освещении зарубежных ученых). – М.: ЧеРо, 1999. – 134 с.